

MARKSİST HUKUK KURAMI: PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ *

Dimitrios Kivotidis **

Türkçesi: Furkan Yılmaz ***

Marksist diktatörlük kavramı, tek adam yönetimi veya sıkıyönetimden farklı bir anlam taşır. Yalnızca yönetim biçimine değil siyasal açıdan hangi sınıfın baskın olduğu sorununa işaret etmesi bakımından Marksist siyasal kuramın esaslı bir kavramıdır. İşte bu yüzden soyut bir analiz yapılamaz; analiz her daim belirli bir sınıfın tahakkümüyle ilişkili olarak yürütülmelidir. Burjuva diktatörlüğünden veya proletarya diktatörlüğünden bahsettiğimizde bir sınıfın diğeri üzerindeki tahakkümünü ayırt etmek için kendine özgü özelliklerini hesaba katmamız gerekir. Örneğin burjuva diktatörlüğünden bahsetmek; hükümet, işçi temsilcileri tarafından ele geçirilse bile, devlet iktidarının ya (Almanya’da iki dünya savaşı arası dönemde Sosyal Demokrat Parti ve Yunanistan’da Syriza örneğinde olduğu gibi) bir ‘sosyalist’ hükümeti kendi kendisinin sonunu getirmesi için kullanan ya da (Şili’de Allende örneğinde olduğu gibi) onu deviren ve toplumsal hareketi kıran burjuvazinin elinde kalacağı asgari bir maddi eşğin varlığını kabul etmektir.

Bu yazı proletarya diktatörlüğüne odaklanmaktadır. Marksizm’in klasik metinleri proletarya diktatörlüğünün temel unsuru olarak antikapitalist devrim üzerinde birleşirler.¹ Hem Marx hem Lenin için proleter devletin biçimi mevcut burjuva

---

* Orijinal metin, “Marxist Legal Theory: Dictatorship of the Proletariat” başlığıyla 11 Aralık 2019 tarihinde, eş zamanlı olarak, [Legal Form: A Form for Marxist Analysis of Law](#) ve [Critical Legal Thinking](#) sitelerinde yayımlanmıştır, orijinal metne bağlantılar üzerinden erişmeniz mümkündür.

** East London University’de hukuk alanında öğretim görevlisi.

*** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Yüksek Lisans öğrencisi

¹ Öncelikle başlıca bkz.: Karl Marx, “Critique of the Gotha Programme”, Karl Marx ve Friedrich Engels, *Collected Works: Volume 24*, (London: Lawrence and Wishart, 2010) içinde [Karl Marx, “Gotha Programının Eleştirisi”, Karl Marx, Friedrich Engels, Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi, Sol Yayınları, 1976, çev. M. Kabagil, içinde]; ve V. I. Lenin, “The State and Revolution”, V. I. Lenin, *Collected Works: Volume 25*, (Moscow: Progress Publishers, 1974) içinde [V. İ. Lenin, “Devlet ve Devrim”, Evrensel Basım Yayın, 2015, çev. Tonguç Ok]. Marx, Engels ve Lenin’in eserlerinde diktatörlük kavramının görünümü ve

ordusunun etkili bir şekilde bastırılmasını ve onun silahlı halk ile değiştirilmesini varsayar. Bu, 1871'de bir işçi devleti kurmak için ilk deneme olan Paris Komünü'nün ilk kararnamesiydi. Marx'a göre bu kararname aslında bir kuruma dönüştürülmüştü.² Silahlı devrimin gerekliliği -Marx ve Engels'in Paris Komünü deneyimini örnek olarak takdir ettikleri gereklilik- "işçi sınıfının hazır devlet mekanizmasına basitçe el koyarak onu kendi amaçları için kullanması mümkün değildir" ifadesiyle açıklanmıştır.³

Paris Komünü proletarya diktatörlüğü için bir örnekti çünkü başka bir neticenin öne çıkmasına imkân vermişti: (demokratik) biçim ve (devrimci) içerik arasındaki diyalektik. Siyasal biçim açısından Paris Komünü diktatoryal bir rejim olarak nitelendirilemez. Ona yol gösteren ilke radikal demokrasydi: temsilin parlamentodan bürokrasiye, yargıya ve orduya genişletilmesi, oy hakkının genelleştirilmesi, temsilcilerin seçmenlerine karşı kesin hesap verebilirliği ve kısa sürede seçmenleri tarafından temsilciliklerinin düşürülebilirliği, yasama ve yürütme arasındaki güçler ayrılığının yasama egemenliği lehine feshi, devlet memurluğu içerisindeki hiyerarşilerin kaldırılması, ordunun "silahlı halk" ile değiştirilmesi.⁴ Bunlar Komün'ün siyasal formunun nitelikleriydi.

Paris Komünü'nün siyasal biçiminin inkâr edilemez demokratik mahiyeti, şüphesiz Marx'ın demokratik yönetim biçimleri ve devrimin pratik gereklilikleri arasındaki ilişkiyi açıklamasında ana odaklardan birisidir. Paris Komünü'nün biçimi demokratikti ve içeriği sermaye üzerindeki işçi hâkimiyetiydi. Ancak buradaki esas sorun biçim ve içeriğin uyumuna dair endişelerdir. Kugelmann'a mektubunda Marx şöyle telkinde bulunuyordu: "Parisli yoldaşlar" yenilirse bunun nedeni yalnızca "iyinietleri" olacak çünkü "hemen Versailles'a yürümeleri gerekirdi".⁵ Bunun yerine "Merkez Komite yerini Komüne" ve onun demokratik

---

kullanımı ile ilgili olarak kapsamlı bir açıklama Hal Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution: Volume 3*, (New York: Monthly Review Press, 1986) ve Hal Draper, *The Dictatorship of the Proletariat from Marx to Lenin*, (New York: Monthly Review Press, 1987) [Hal Draper, "Proletarya Diktatörlüğü Tartışması Marx'tan Lenin'e", Belge Yayınları, 1990, çev. Osman Akınhay] içinde bulunabilir.

² Karl Marx, "The Civil War in France", *Karl Marx and Friedrich Engels, Collected Works: Volume 22* içinde, (London: Lawrence and Wishart, 2010), s. 331[Karl Marx, 'Fransa'da İç Savaş', Yordam Kitap, 2016, çev. Erkin Özalp, s. 83].

³ A.g.e, 328. [a.g.e. s. 79].

⁴ Robert Fine, *Democracy and the Rule of Law*, (Coldwell: The Blackburn Press, 2002), s. 127.

⁵ Karl Marx, "Marx to Ludwig Kugelmann. 12 April", *Karl Marx ve Friedrich Engels, Collected Works: Volume 44*, içinde (London: Lawrence and Wishart, 2010), s. 131. [Karl Marx, "Marx'tan Hannover'deki L. Kugelmann'a 12 Nisan 1871", Karl Marx, Friedrich

seçimine “bırakmak üzere görevlerini çok çabuk bıraktı”.⁶ Bu, Marx’ın biçim ve içerik, demokrasi ve proletarya yönetimi arasında bir gerilimi açıkça tespit ettiğini göstermektedir. Bu gerilim Engels tarafından da tespit edilmiştir. Marx’ın Kugelman’a mektubundaki aynı ruhla, Engels, Paris Komünü’nün “silahlarının saldığı korkuyu” yeterince serbest kullanamamakla suçlanabileceğini öne sürüyordu.⁷

Uluslararası işçi sınıfı hareketinde bulunan bir diğer önemli bölüme doğru ileri saracak olursak: 1903’te Bolşevik-Menşevik bölünmesiyle bilinen Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi 2. Kongresi gerçekleşti. Georgi Plehanov, konuşmasında demokrasinin temel ilkesi olan *salus populi suprema lex*’in (halkın refahı en üstün yasadır) devrimci koşullar altında *salus revolutionis suprema lex*’e (devrimin başarısı en üstün yasadır) dönüştürüldüğünü öne sürdü.⁸ Bu ‘devrimin başarısı uğruna belirli bir demokratik ilkenin geçici olarak kısıtlanması gerekir, bu kısıtlamanın uygulanmasından kaçınmak suç olurdu’ anlamına gelir.⁹ Plehanov “varsayımsal olarak, (biz) Sosyal Demokratların, genel oy hakkına karşı olacağı bir durumun akla yatkın” olduğunu öne sürerek devam etti.¹⁰ Plehanov’un yukarıdaki ifadesi, Marx’ın Paris Komünü’nün biçim ve içeriğinin diyalektik birliği açıklamasını takip ediyor gibi görünüyor. Karşı devrimi bastırırken burjuva demokrasiden daha sağlam bir demokratik biçim kurmak, yükselen militan işçi sınıfı hareketi için ivedi bir sorundu. Marx ve Engels’in bu konudaki tutumları, on dokuzuncu yüzyılın

---

Engels, Seçme Mektuplar 1844-1895, Evrensel Basım Yayın, 1996, çev. Alaattin Bilgi, s. 57-58].

⁶ A.g.e.

⁷ Friedrich Engels, “On Authority”, Karl Marx ve Friedrich Engels, Collected Works: Volume 23, (London: Lawrence and Wishart, 2010), içinde s. 425 [Friedrich Engels, ‘Otorite Üzerine’, Karl Marx, Friedrich Engels, Seçme Yapıtlar II. Cilt, Eriş Yayınları, 2003, çev. A. Kardam, S. Belli, A. Bilgi, K. Somer, s. 349].

⁸ Georgi Plehanov, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi İkinci Kongresi: On Altıncı Oturum, www.marxists.org, https://www.marxists.org/history/international/socialdemocracy/rsdpl/1903/index.htm üzerinden erişilebilir.

⁹ A.g.e.

¹⁰ A.g.e. Burada, 1903 yılında ‘Sosyal Demokratlar’ın işçi sınıfı partilerinin büyük kesimi için, diğer bir deyişle işçi sınıfı hareketinin hem devrimci hem reformcu akımları için kullanıldığını belirtmek önemlidir. ‘Sosyal demokrasi’, henüz hareket içerisinde faaliyet gösteren burjuva reformcu güçlerini tanımlayan bir kavram olarak belirginleşmemiştir. Bolşevikler ve Menşevikler arasındaki bölünmeyi, Birinci Dünya Savaşı bağlamında ulusal burjuvazilerini destekleyenler ve proleter enternasyonalizmi ve devriminin Bolşevik hattını takip eden Komünist partiler şeklinde, Sosyal Demokrat partiler ile uluslararası işçi sınıfı hareketi arasında başka bir bölünme izledi.

sonları ve yirminci yüzyılın başlarında Plehanov ve Lenin gibi teorisyenler tarafından devam ettirildi ve geliştirildi.

Lenin 1906 tarihli broşürü “Kadetlerin¹¹ Zaferi ve İşçi Partisinin Görevleri”nde diktatörlüğü “hukuka değil, güce dayalı sınırsız iktidar” olarak tanımladı.¹² Lenin’in diktatörlük tanımının yönetim biçiminden ziyade işçi sınıfının otoritesinin kaynağına atıfta bulunduğunu kavramak önemlidir -ve oldukça zorludur. Proletarya hâkimiyetinin otoritesinin kaynağı burjuva devletinin hukuku olamaz. Bu, Lenin için, sosyalist düzenin inşasının bir burjuva meclisi aracılığıyla yürürlüğe konan hukuki reformlardan kaynaklı bir sonuç olamayacağı anlamına gelir. İşçi devleti, burjuvazi yasalarını, siyasal kurumlarını ya da meşruiyet ilkelerini baz almaksızın kendi kurallarını, kendi yasalarını, kendi standartlarını oluşturur.

Lenin ayrıca demokratik biçim ve devrimin başarısı arasındaki gerilimi de irdeledi. Burjuvazinin haklarından mahrum bırakılması meselesinin “mutlak bir bakış açısıyla ele alınmaması gerektiğini çünkü proletarya diktatörlüğünün her adımda onları haklarından mahrum etmeden bastırabilirliğinin teorik olarak gayet makul olduğunu” ileri sürdü.¹³ Sovyet siyasal biçimi tüm ülkeler için tek model olmayacaktır çünkü kapitalizmden komünizme geçiş “olağanüstü bollukta ve çeşitlilikte siyasal biçimler ortaya çıkaracaktır”.¹⁴ Bununla birlikte “siyasal biçimlerin bolluğu ve çeşitliliği”, aynı zamanda, bir kriz durumunda diktatoryal biçimin gerekebileceği anlamına gelir. Nihayetinde devlet iktidarı; üretim ilişkilerinin, iktidar ve mülkiyet rejiminin yeniden üretimi için şiddet ve baskı uygulamaya mecbur kalır.

Yine de bu, proletarya diktatörlüğünün demokratik özünü inkâr etmenin çok uzağındadır. Klasik metinler, proletarya diktatörlüğünün demokratik biçimi ile proletarya hâkimiyetinin sosyo-ekonomik içeriğinin el ele gittiği hususunda

---

¹¹ Kadetler, 1917 Rus Devrimi sırasındaki Anayasal Demokratlar’dır. Resmî adları “Halkın Özgürlüğü Partisi”dir. Bu parti mülk sahibi sınıflara mensup liberallerin elindeydi ve Şubat 1917’de ilk Geçici Hükümet’i oluşturan siyasal reform partisiydi. Devrim, toplumsal ekonomik bir devrim şeklinde geliştikçe Kadetler gittikçe daha tutucu oldular: bkz. John Reed, *Ten Days that Shook the World*, (London: Penguin, 1977), s. 18 [John Reed, *Dünyayı Sarsan On Gün*, Yordam Kitap, 2011, çev. Rasih Güran, s. 15-16].

¹² V. I. Lenin, “The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers’ Party”, V. I. Lenin, *Collected Works: Volume 10*, (Moscow: ProgressPublishers, 1974) içinde, s. 216.

¹³ V. I. Lenin, “Report on the Party Programme, March 19”, V. I. Lenin, *Collected Works: Volume 29*, (Moscow: ProgressPublishers, 1974) içinde, s. 184.

¹⁴ V. I. Lenin, *The State and Revolution*, s. 418. [V. I. Lenin, “Devlet ve Devrim”, s. 44].

hemfikir gibi gözükmektedirler. Metinler, bu demokratik biçimin gelişmesi için yasal-politik biçimlerin muhtemel feshi gibi maddi koşulların gereğini vurgulamışlardır. Lenin'e göre proletarya diktatörlüğü, "eski toplumun güçlerine ve geleneklerine karşı kanlı ve kansız, şiddete başvuran ve barışçıl, askeri ve ekonomik, pedagojik ve idari devamlı bir mücadeledir".¹⁵ Gelgelelim Lenin, alışkanlığın gücünün, burjuva devleti ve burjuva ideolojisini yeniden üreten mekanizmalar işlediği sürece değişmeyecek zorlu bir güç olduğunu anlamıştı.

Proletarya diktatörlüğü, işçilerin toplumsal ve siyasal meselelerin idaresinde demokratik katılımı ve akabinde devletin ve yasalarının sönmülmesi yolunda şartların geliştiği uzun bir tarihsel süreci ifade eder. Bütün memurların her işe seçimle gelip, her an görevden alınabilmelerinin olanaklı olması, aylıklarının normal bir "işçi ücreti"¹⁶ düzeyine indirilmesi gibi "basit ve anlaşılması kolay demokratik önlemler" tüm anlam ve önemlerini, ancak "mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesinin" gerçekleşmesi ya da bunun koşullarının hazırlanması ile bağlantılı olarak, diğer bir deyişle üretim araçları üzerindeki kapitalist özel mülkiyetin sosyalist mülkiyet durumuna dönüşmesiyle kazanırlar.¹⁷ Bu nedenle, Lenin'e göre sınıf diktatörlüğünün özü izlenecek yolun yasallığı ya da yasa dışılığı, barışçıl mı yoksa şiddet içerir mi olacağı meselesi değil, üretim araçlarını kimin kontrol edeceği meselesidir.

Lenin'in nihai demokratik biçim fikrinin önkoşulları, üzerinde durulmaya değerdir. Esas ön koşul mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi yani üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılmasıdır. Tam bir demokrasinin ya da daha doğrusu Marx'ın komünist toplum olarak tanımladığı özgür üreticiler birliğinin diğer bir önkoşulu fiziksel ve zihinsel becerilerin çok yönlü olacak şekilde gelişmesidir.¹⁸ Evald Ilyenkov'un dediği gibi "komünist bir toplum kurmanın amacı her bireyin tek yönlü bir uzmandan -işbölümü sisteminin bir kölesinden- tüm insanlığın yarattığı maddi ve manevi kültürün gerçek efendisi

¹⁵ V.I. Lenin, "Left-Wing' Communism: An Infantile Disorder", in V. I. Lenin, Collected Works: Volume 31, (Moscow: ProgressPublishers, 1974), s. 44. [V. İ. Lenin, "Sol" Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı, Eriş Yayınları, 2003, çev. Muzaffer Kabagil, s. 32].

¹⁶ V. I. Lenin, The State and Revolution, (1974), s. 426 [V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", s. 52-53].

¹⁷ A.g.e. vurgu bana ait.

¹⁸Bkz. Karl Marx ve Friedrich Engels, "The German Ideology", Karl Marx ve Friedrich Engels, Collected Works: Volume 5, (London: Lawrence and Wishart, 2010) içinde, s. 439. [Karl Marx, Friedrich Engels, Alman İdeolojisi, Evrensel Basım Yayın, 2013, çev. Tonguç Ok, Olcay Geridönmez, s. 378-379].

(sahibi) olan çok yönlü bir kişiliğe dönüştürülmesidir".¹⁹ Bu yalnızca, bilhassa yaşam ve çalışma şartları olmak üzere tüm toplumsal ilişkileri etkileyen toplumsal yeniden inşa ile uzun ve zorlu bir mücadele sürecinin sonucu olabilir.

Proletarya diktatörlüğü kavramı sınıfların ortadan kaldırılması ve sınıf hâkimiyeti ile devletin ortadan kalkması için şartların gelişimi ve tarihsel bir geçiş dönemi olarak anlaşılmadıkça kavranamaz. Marksist söylemde devletin ve hukukun sönümlenmesi²⁰ olarak bilinen bu süreç proletarya diktatörlüğünün ne anlama geldiğini idrak etmek için önemlidir. Proletarya hâkimiyeti, proleter devlet aracılığıyla, yalnızca sınıf egemenliğini tamamen ortadan kaldırılması amacıyla yeniden üretilir. Proletarya diktatörlüğü devlet sönümlenene dek devam eder. Bu siyasal dönüşüm süreci -daha doğrusu "siyasalın" kaldırılması süreci- üretici güçlerin ve ilişkilerin gelişimi ile bağlantılıdır.

Devletin ve hukukun sönümlenmesi, ürünlerin bölüştürülmesinin kimin ne kadar ürün alacağını düzenleyen bir normlar sistemi olarak nitelendirilmeyeceği kadar yüksek bir komünist üretim gelişmişliğini içerir; "herkes ihtiyacına göre"²¹ özgürce alacaktır. Buna ek olarak "bireylerin emekleri yeteneklerine göre"²² gönüllü olarak çalışacakları kadar verimli olduğunda bireyler toplumsal ilişkinin temel kurallarına uymaya ziyadesiyle alışmış olacaklardır. "Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre" şeklindeki üretici ve dağıtıcı ilkeye dayanan komünist toplum, kapitalist toplumun çelişkilerini bertaraf etme mücadelesinin sonucu olacaktır. Bu çelişkiler yalnızca sınıf ayrımlarını veya üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ile toplumsallaşmış emek süreci arasındaki çelişkiyi değil, aynı zamanda zihinsel ve bedensel emek, kent ve taşra vb. arasındaki çelişkileri de içerir.

Marx, proletaryanın devrimci diktatörlüğünü kapitalist ve komünist toplum arasındaki siyasal geçiş dönemi olarak tanımlar.²³ Bu geçiş dönemi komünist toplumun ilk aşamasına karşılık gelir, "kendi temelleri üzerinde *gelişmiş* bir aşama

---

¹⁹ Evald Ilyenkov, "From the Marxist-Leninist Point of View", Marx and the Western World, ed. Nicholas Lobkowitz, (London: University of Notre Dame Press, 1967) içinde, s. 391-407.

²⁰ Bkz. Friedrich Engels, "Anti-Dühring", Karl Marx ve Friedrich Engels, Collected Works: Volume 25, (London: Lawrence and Wishart, 2010) içinde, s. 267-268 [Friedrich Engels, Anti-Dühring, Eriş Yayınları, 2003, çev. Kenan Somer, s. 320-321]; ayrıca bkz. Lenin, The State and Revolution (1974) [V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim"].

²¹ A.g.e., s. 87. [A.g.e. 102, ç.n. bkz. Marx, Gotha Programının Eleştirisi s. 31].

²² A.g.e., s. 86. [A.g.e. 102].

²³ Karl Marx, Critique of the Gotha Programme, s. 95 [Karl Marx, Gotha Programının Eleştirisi, s. 41].

değil, tersine, kapitalist toplumdan *doğduğu* şekliyle duran” ve hâlâ kapitalist toplumun “doğum lekeleriyle” kaplı olan bir aşamadır.²⁴ Bu doğum lekeleri, komünist toplumun bu ilk aşamasının, kent ve taşra, kol emeği ve kafa emeği, meta ve sosyalist üretim de dâhil olmak üzere kapitalizmden miras aldığı çelişkileri gösterir.

Böylesi doğum lekeleri gelişmemiş komünizmin ilk safhası sırasında hukukun ve devletin varlığını gerektirir. Hukuk, proletarya diktatörlüğünde sönümlenmez. Aksine komünist toplumun ilk safhasının kusurları proleter devlet ve onun hukukî biçimine yansır. Marx ‘hukukun, hiçbir zaman, toplumun iktisadi yapısından ve onun koşullandırdığı kültürel gelişmeden daha ileride olamayacağını’ ileri sürmüştür.²⁵ Lenin, “komünizmin ilk evresi, adaleti ve eşitliği henüz gerçekleştirilemez; zenginlik bakımından farklılıklar, üstelik de adil olmayan farklılıklar var olmaya devam edecektir” diyerek bu noktayı desteklemiştir.²⁶ Bu haksız farklılıkların nedeni “herkese emeğine göre” dağıtım ilkesinin devam etmesidir. Şahsi tüketim için dağıtım ile ilgili olarak sosyalizme -olgunlaşmamış veya başlangıç aşamasındaki komünizm- uygun düşen ilke “belli bir miktar emek, başka bir biçimdeki eşit miktar emekle değişilmektedir.” şeklindedir.²⁷

Toplumsal çelişkiler devam ettiği sürece “burjuva hukukunun dar ufku” tam olarak aşılabilir.²⁸ Özgürleşme süreci, burjuva devletin parçalanmasıyla ve devlet iktidarının işçi sınıfı ve müttefikleri tarafından ele geçirilmesiyle sona ermez. Bu nedenle, hukuk, sınıf çelişkilerinin bertaraf olduğu ancak bazı çelişkilerin (kol ve

²⁴ A.g.e., s. 85. [A.g.e., s. 29].

²⁵ A.g.e., s. 87. [A.g.e., s. 31].

²⁶ Lenin, *The State and Revolution* (1974), s. 471 [V. İ. Lenin, “Devlet ve Devrim”, s. 99].

²⁷ Marx, *Critique of the Gotha Programme*, s. 86 [Marx, *Gotha Programının Eleştirisi*, s. 29].

²⁸ Sovyetler Birliği’nin mevcudiyetinin ilk on yılında hukuk ve siyaset teorisyenleri arasında sosyalist hukuk sorunu üzerine yoğun tartışmalar vardı. Evgeny Pasukanis, belki en çok tanınan Sovyet hukuk kuramcısı, 1924 tarihli ‘Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm’de hukukun varlığının sebebinin meta mübadelesi olduğunu ileri sürdü; bkz. Evgeny Pashukanis, *Selected Writings on Marxism and Law*, (London: Academic Press, 1980), 79). Bu nedenle, Pasukanis’e göre, meta mübadelesinin ortadan kalkması hukukun doğrudan ortadan kalkmasına yol açmalıdır. ‘Sosyalist hukuk’ gibi bir şey koşullarla çelişik olduğundan var olamaz. Öte yandan, diğer yazarlar bu görüşe karşı çıktı ve biçimsel benzerliğine rağmen Sovyet hukukunun burjuva hukukundan radikal şekilde farklı olduğunu savunarak Pasukanis’in meta form teorisini eleştirdiler, Andrey Vişinski’ye göre, Sovyet hukuku burjuva hukukuna indirgenemezdi. Bunun yerine farklı bir sosyo-ekonomik içeriğe karşılık gelir, bunun bir sonucu olarak, kısmen farklı bir form üstlenir.; bkz. Rett R. Ludwikowski, ‘Socialist Legal Theory in the Post-Pashukanis Era’, *10 Boston College International & Comparative Law Review*, s. 323, 325.

kafa emeği, vasıflı ve vasıfsız emek, kent ve taşra arasında olduğu gibi) sürdüğü ve bazılarının (meta ve sosyalist üretim arasında olduğu gibi) doğası gereği uzlaşmaz olduğu yerde hâlâ işlemeye devam eder.

Hukuk ve devrim arasındaki ilişki ya da sosyo-ekonomik değişim sürecinde hukukun rolü gibi meselelerle ilgilenmenin proletarya diktatörlüğü kavramıyla ilgilenmeyi gerektirdiği sonucuna varmaktayız. Bu zeminde ayrıca incelenebilir olan bir başka husus, proletarya diktatörlüğü ilkesinin Sovyetler Birliği Komünist Partisi Programı'ndan kaldırılmasının, SSCB'de karşı devrimin zaferine götüren süreç üzerindeki etkisidir. SBKP'nin 1961 Programı'nda 'proletarya diktatörlüğünün tarihsel misyonu tamamlanmış ve SSCB'deki zarureti sona ermiştir' şeklinde görüş oluşturuldu ve ifade edildi.²⁹ Bu, komünizmin ilk fazının ve sosyalizmin zaferinin sonucuydu. Öncelikle "proletarya diktatörlüğü devleti olarak ortaya çıkan" devletin, bu yeni aşamada "tüm halkın devleti, halkın talep ve çıkarlarını tastamam ifade eden bir organ" hâline geldiği anlamını taşıyordu.³⁰

"Proletarya diktatörlüğünün" yerini alan "tüm halkın devleti" teorisi, işçi konseyleri aracılığıyla dolaylı seçime dayanan Sovyet temsil kurumları sisteminin, bölgesel seçmenler temelinde doğrudan bir genel oy hakkı sistemi yönünde değiştirilmesine yansımıştır. Siyasal örgütlenmenin çekirdeği olarak üretim birimlerinin rolünün düşürülmesinin, yüksek devlet organlarının sınıf bileşimi ve temsilcileri görevden alma hakkının uygulanması üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu savı ileri sürülebilir. Böylece Sovyet anayasa hukuku, istemedi de olsa, karşı devrimci eğilimleri artırıcı bir rol oynamış olabilir.

"Proletarya diktatörlüğü" kavramının tarihinin bu ve Avrupa Komünizmi'nin³¹ adım adım gelişen ideolojik zaferini takiben komünist ve işçi partilerinin programlarından kaldırılması gibi diğer yönleri ayrıca incelemeyi gerektirir. Tüm bunlar, sömürünün ortadan kaldırılmasına yönelik özgürleştirici süreci yönetecek burjuva parlamenter kurumlarının kapasitesine dair saplantılı inanca karşı söyleyecek hiçbir şeyi olmayan kapitalist devletin sınırları içerisinde işçi sınıfı

---

²⁹ Bkz. Programme of the Communist Party of the Soviet Union, (Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1961).

³⁰ A.g.e., s. 91.

³¹ Avrupa Komünizmi'nin kapsamlı bir analizi için bkz. Kostas Skolarikos, Eurocommunism: Theory and Strategy in Favour of Capital (in Greek), (Athens: Synchroni Epochi, 2016); ayrıca bkz. Geoff Eley, Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000, (Oxford: Oxford University Press, 2002). Bu akımın bir eleştirisi için -diğerleri arasında- bkz. Ellen Meiksins Wood, The Retreat from Class, (London: Verso, 1986).

tarafından kazanılan imtiyazların güvenilmez doğasının tecellisi olan 1930'lardan bu yana yaşanan en yıkıcı küresel kapitalist krizin sonrasında daha da önemlidir.